

V. GRINAVECKIS

DĖL DVIEJŲ ŠNEKTŲ PRIEGAIDŽIŲ

1. Apie Švėkšnos šnektos priegaides

Naujai pastebėta, kad pietų žemaičiai apie Švėkšną ir į šiaurę nuo jos iki šiaurės žemaičių ribos gerai skiria atitrauktiniu kirčiu kirčiuotųjų skiemenų priegaides. Iš prigimties akūtiniai skiemenys, gavę atitrauktinį kirtį, tariami su tvirtaprade priegaide, pavyzdžiui:

1) kai kirtis atitraukiamas iš trumpos galūnės į priešpaskutinį akūtinį skiemenį: *á·ukštà* 'aukštà', *pé·lkà* 'pilkà', *šé·rdēs* 'širdis';

2) kai kirtis atitraukiamas iš ilgos cirkumfleksinės galūnės į priešpaskutinį akūtinį skiemenį: *dá·rbã* 'darbaĩ', *plá·ukã* 'plaukaĩ', *ká·utã* 'kiautaĩ'.

Iš prigimties cirkumfleksiniai skiemenys, gavę atitrauktinį kirtį, tariami su antrine tęstine arba su vidurine priegaide, pavyzdžiui:

1) ilgas priešpaskutinis iš prigimties cirkumfleksinis skiemuo tariamas su antrine tęstine priegaide, jei galinis skiemuo yra trumpas: *grē·tà* 'greità', *kã·ltà* 'kaltà', *sã·usa* 'sausà', *svē·kà* 'sveikà', *vã·rgò* 'vargù';

2) ilgas priešpaskutinis iš prigimties cirkumfleksinis skiemuo tariamas su vidurine priegaide, jei galinis skiemuo yra ilgas: *á·ušros* 'aušrūs', *ká·upã* 'kaupaĩ', *lá·ukã* 'laukaĩ', *vã·rgã* 'vargaĩ'.

Švėkšnos šnektos plotas, kur gerai skiriamos atitrauktiniu kirčiu kirčiuotų skiemenų priegaidės, užima šiaurės vakarinį pietų žemaičių varniškių kampelį, kuris šiaurėje ribojasi su šiaurės žemaičiais kretingiškiais, o vakaruose – su vakarų žemaičiais. Minėtieji greta gyvenantieji kretingiškiai ir vakarų žemaičiai gerai skiria atitrauktiniu kirčiu kirčiuotų skiemenų priegaides. Vadinasi, šiaurės žemaičiai kretingiškiai, vakarų žemaičiai (be pietinės dalies) ir pietų žemaičių Švėkšnos šnektą sudaro vientisą arealą, turintį išlaikytas, gerai skiriamas atitrauktiniu kirčiu kirčiuotų skiemenų prigimtines priegaides.

Kaip iš pavyzdžių matyti, Švėkšnos šnektos dvibalsių ir dvigarsių, kirčiuotų atitrauktiniu kirčiu, kai galinis skiemuo ilgas, pirmasis dėmuo ilginamas (plg. Grinaveckis V. Šiaurės vakarų dūnininkų tarmių fonetinės ypatybės ir jų raida. Vilniaus valstybinio pedagoginio instituto mokslo darbai. V., 1960. T. 11. P. 61). Ta-

čiau reikia pasakyti, kad jaunesnioji ir vidurinė karta linksta šiuo atveju abu dvibalsių ir dvigarsių dėmenis tarti trumpai. Dėl to ir mano sudarytų tekstų (Pietų žemaičių tekstai. II. Varniškiei. V., 1986) pailgėjimas liko nepažymėtas.

2. Dėl vakarų aukštaičių šiauliškių tvirtapradės priegaidės veiksmažodžių formų galūnėse

Naujai pastebėta, kad vakarų aukštaičiai šiauliškiai 6 km į rytus nuo Rasėinių veiksmažodžių galūnėse vartoja tvirtapradę priegaidę tais pat atvejais kaip ir žemaičiai. Pavyzdžiui, a) *o* kamieno veiksmažodžių esamojo laiko 1) vienaskaitos 1 asmens formoje: *saká·u* 'sakaũ', *rašá·u* 'rašauũ'; 2) 2 asmens formoje: *saká·i* 'sakaĩ', *rašái* 'rašaiĩ'; b) būtojo kartinio laiko 1) vienaskaitos 1 asmens formoje: *buvá·u* 'buvaũ'; *mač'á·u* 'mačiaũ', 2) 2 asmens formoje: *buvá·i* 'buvaĩ', *maté·i* 'mateĩ'; c) būsimojo laiko 3 asmens formoje; *gá·us* 'gaũs', *kí·ls* 'kiĩs', *skí·rs* 'skiĩs', *stú·ms* 'stuĩs', *matí·s* 'matĩs', *vagúos* 'vagõs', *skalá·us* 'skalaũs'.